

Prof. dr hab. Andrzej S. Jasiński OFM
Uniwersytet Opolski
Instytut Teologiczny

Ocena rozprawy doktorskiej mgra Jonasza Oświecińskiego pt.: „Rozdział szósty Księgi Izajasza w perspektywie teologicznej midraszu Jalkut Szimoni”.

Praca napisana pod kierunkiem dr hab. Andrzeja Piotra Kulczyńskiego, prof. ChAT. Studia doktoranckie z zakresie dialogu i edukacji ekumenicznej – nauki teologiczne.

1. Temat i cel rozprawy

Mgr Jonasz Oświeciński zajął się jednym z najważniejszych tekstów biblijnych, zawierających relację z powołania prorockiego (Iz 6). Postanowił na tekst ten spojrzeć z teologicznej perspektywy midraszu Jalkut Szimoni. Już na początku Autor stawia tezę, że w świetle midraszu fragment Iz 6 pozwala na nowe zrozumienie misji prorockiej i profetyzmu w Izraelu (s. 10).

Midrasz Jalkut Szimoni nie został dotychczas przetłumaczony na język polski. Autor podaje natomiast krótki zarys badań nad midraszami, realizowany w różnych środowiskach świata naukowego.

Doktorant w następujący sposób formułuje cel badawczy: „Celem pracy doktorskiej jest krytyczne przedstawienie sposobów interpretacji midraszu Jalkut Szimoni i jego teologii w części zajmującej się szóstym rozdziałem Księgi Izajasza. Hipoteza, która zostanie zweryfikowana jest twierdzeniem, że midrasz korzystając z wielu wcześniejszych tradycji interpretacyjnych – próbuje harmonizować treści szóstego rozdziału Księgi Izajasza z całością przesłania księgi, postrzegając tekst biblijny w kontekście zbawienia narodu. Wskazywać to może na fakt, że jalkut nie jest tylko zbiorem dotychczasowych propozycji interpretacyjnych, ale samodzielnym dziełem proponującym nowe rozumienie tekstu biblijnego” (s. 11). Tak sformułowany cel badawczy wskazuje, że Autor podjął się bardzo żmudnej pracy, a mianowicie przebadania dwóch rodzajów tekstów (biblijnego oraz typu midrasz), które powstały w bardzo odległych od siebie epokach. Doktorant postanowił ustalić rozumienie i interpretację tekstu Iz 6 w środowisku judaistycznym, w którym powstał midrasz Jalkut Szimoni. Podczas, gdy fragment prorocki jest szeroko interpretowany (również w środowisku polskim), to tekst midraszu pozostaje na marginesie zainteresowania rodzimych uczonych. Trzeba zatem z uznaniem odnotować gotowość podjęcia się tematyki anonsowanej w tytule, który zapowiada porównawczy charakter prowadzonych badań.

W tym zakresie zostały postawione pytania badawcze: Jakimi metodami interpretacyjnymi posługuje się midrasz Jalkut Szimoni i w jaki sposób midrasz rozwiązuje problem teodycei zawarty w Iz 6,1-13? Na czym polega problem powołania proroka według midraszu? Różnice jak zachodzą między tekstem biblijnym a midraszem (s. 11–12).

2. Metoda

Przedmiotem pracy są analizy tekstów biblijnych oraz midraszu Jalkut Szimoni. Autor w krótkich słowach opisuje metody badawcze zastosowane w dysertacji: „Pierwszy rozdział rozprawy ma charakter analityczny. Zawiera on egzegezę i teologię szóstego rozdziału Księgi Izajasza. Przy tworzeniu rozdziału została zastosowana historyczno-krytyczna metoda egzegezy. W tej części pracy zostaną wykazane propozycje autorstwa egzegetów, takich jak: Otto Kaiser, Hans Wildberger, Willem A.M. Beuken oraz Georg Fohrer” (s.12). Informacja ta dotyczy pierwszego rozdziału. Odnośnie pozostałych części pracy stwierdzono, iż drugi rozdział: „Ma charakter syntetyczny” (s.12), trzeci zawiera analizę komentarza midraszu do tekstu biblijnego (s. 14), a czwarty: „Pełni rolę syntetycznego podsumowania oraz prezentacji teologicznego przesłania midraszu Jalkut Szimoni do szóstego rozdziału Księgi Izajasza” (s. 16). Wydaje się, że warto byłoby omówić zastosowane metody w jednym passusie i wskazać na ich różnorodność, wynikającą z charakteru badanego tekstu oraz ze szczegółowego podejścia do zawartego w nim materiału.

3. Struktura pracy

Celem rozwiązania problemu rozprawy doktorskiej mgr Jonasz Oświeciński zajął się przede wszystkim analizą tekstu Iz 6,1-13 oraz midraszu Jalkut Szimoni.

Zasadnicze opracowanie otwiera „Wstęp” (s. 10–17). Został on podzielony na trzy punkty: 1. Przedmiot i uzasadnienie badań, 2. Cel naukowy i pytania badawcze, 3. Metoda i struktura pracy.

Autor wyjaśnia w nim zasadność podjęcia się tematyki anonsowanej w tytule dysertacji, formułuje cel badawczy i opisuje zastosowane metody pracy. W końcu prezentuje strukturę dysertacji.

Praca podzielona jest na cztery rozdziały. Pierwszy nosi tytuł: „Egzegeza i teologia szóstego rozdziału Księgi Izajasza” (s. 18–59) i składa się z siedmiu punktów: 1. Tłumaczenie tekstu Iz 6,1-13, 2. Krytyka tekstu, 3. Krytyka literacka (początek i koniec jednostki, treść i podział, integralność literacka,

kontekst jednostki) 4. Morfokrytyka (analiza formalnej budowy jednostki, ustalenie gatunku), 5. Historia tradycji, 6. Historia redakcji, 7. Interpretacja i znaczenie teologiczne.

Tytuł drugiego rozdziału brzmi: „Wprowadzenie do midraszu Jalkut Szimoni” (s. 60–88), który składa się z dziewięciu punktów: 1. Definicja midraszu, 2. Geneza midraszu, 3. Jalkuty i ich znaczenie, 4. Rękopisy i wydania drukowane midraszu Jalkut Szimoni, 5. Autorstwo i czas powstania dzieła, 6. Źródła Jalkut Szimoni, 7. Struktura Jalkut Szimoni, 8. Remazim, 9. Język i styl midraszu Jalkut Szimoni.

Trzeci rozdział: „Jalkut Szimoni do szóstego rozdziału Księgi Izajasza” (s. 89–144) składa się z pięciu punktów: 1. Źródła wykorzystywane w midraszu do szóstego rozdziału Księgi Izajasza (Miszna, Midrasz Jelamdenu, Pikei Rabbi Elieser, Agadat Szmuel, Pesitka Rabbati, Wajikra Rabba), 2. Fragmenty biblijne wykorzystywane w komentarzu midrasz Jalkut Szimoni do szóstego rozdziału Księgi Izajasza, 3. Tłumaczenie tekstu midraszu komentującego szósty rozdział Księgi Izajasza, 4. Formuły używane w tekście midraszu komentującego szósty rozdział Księgi Izajasza, 5. Metody wykorzystane w midraszu komentującego szósty rozdział Księgi Izajasza (przypowieść, dublet midraszowy, gematria, dopowiedzenia).

Rozdział czwarty: „Teologia midraszu do szóstego rozdziału Księgi Izajasza”. Składa się on z sześciu punktów: 1. Tekst biblijny wyjaśnieniem praktyk liturgicznych, 2. Harmonizacja szóstego rozdziału z całością Księgi Izajasza, 3. Świętość narodu Izraela, 4. Znaczenie misji prorockiej Izajasza, 5. Indywidualizm proroka a zbiorowość narodu, 6. Teologia midraszu, a współczesna interpretacja szóstego rozdziału Księgi Izajasza.

Całość opracowania wieńczy zakończenie (s. 163–168). Autor przypomina, że: „Celem badania było przedstawienie sposobów interpretacji midraszu Jalkut Szimoni i jego teologii w części zajmującej się Iz 6. Hipotezę, którą chciano zweryfikować jest twierdzenie, że midrasz korzystając z wielu wcześniejszych tradycji interpretacyjnych próbuje harmonizować treści Iz 6 z całością księgi, postrzegając tekst biblijny w kontekście zbawienia narodu” (s. 163). Po tym sformułowaniu Autor w zakończeniu podaje wnioski wynikające z analiz zawartych w poszczególnych rozdziałach dysertacji.

Praca zaopatrzona jest w spis treści (s. 2–4), wykaz ważniejszych skrótów (s. 5–9), bibliografię (s. 169–181), streszczenie w języku polskim oraz angielskim (s. 182–189). W formie dodatku zostały umieszczone ilustracje prezentujące różnego rodzaju manuskrypty oraz wydania dokumentów judaistycznych.

4. Ocena merytorycznej strony rozprawy

Autor bardzo dobrze wywiązał się z postawionego sobie zadania badawczego. Wykazał się umiejętnością pracy zarówno na polu biblijnym jak i literatury judaistycznej.

W pierwszym rozdziale zawarta jest egzegeza i teologia tekstu Iz 6. Na początku Autor podaje tłumaczenie tego fragmentu (s. 18–19), a następnie przeprowadza krytykę tekstu. Obejmuje ona ww. 10-13. Rodzi się pytanie o wcześniejsze wersety (ww. 1-9), które nie zostały tu uwzględnione.

Pod względem literackim tekst Izajasza jawi się jako osobna jednostka, która równocześnie stanowi wprowadzenie do Iz 7–8. Następnie Autor przedstawia propozycje podziału tekstu: H. Wildbergera, W. Beukena, G. Fohrera. Doktorant zwraca szczególną uwagę na podział zastosowany przez W. Beukena: widzenie (ww. 1-7), narracja (ww. 8-13) (s. 27).

Po ustaleniu kontekstu występowania jednostki, Autor przeprowadza szczegółową analizę formalnej budowy tekstu i ustala jego gatunek (morfokrytyka). Na podstawie tych badań wysuwa wniosek: „Tekst jest powołaniem prorockim zawierającym w sobie niebiański sąd nad ludem. Elementy wskazujące na połączenie tych dwóch wymiarów sugerują jednocześnie, że tekst ten pełnił funkcję orędzia prorockiego Izajasza, jak i wyjaśnienia niepowodzenia proroka w zwiastowaniu danego mu przez Boga” (s. 37).

Dokonując szczegółowej analizy historii tradycji tekstu Iz 6, Autor zauważa obecność we fragmencie licznych określeń synonimicznych; jest to zgodne z literacką formą wypowiedzi znaną w środowisku semickim. Taka forma sprawia, że liczne elementy tekstu nawiązują wzajemnie do siebie i nadają jedność całej wypowiedzi.

Odnośnie historii redakcji tekstu Iz 6, Autor zauważa, że analizowany fragment podlegał stopniowemu rozszerzaniu, wraz z rozwojem sytuacji panującej w Izraelu. Była to aktualizacja tekstu, zgodnie z zapotrzebowaniem kolejnych pokoleń narodu (s. 58).

Na zakończenie tego rozdziału Doktorant prezentuje wymiar teologicznych fragmentu Iz 6. Akcentuje zwłaszcza ściśle teo-loczyny wydźwięk tekstu: „Okazuje się, że obecność Boga wykracza daleko poza Świątynię, a nieustępliwe trzymanie się swoich wyobrażeń na temat Boga, może prowadzić do śmierci. Idea zagłady narodu bez nadziei na ratunek stoi w sprzeczności z późniejszą profetyczną koncepcją polegającą na zwiastowaniu nieszczęścia w celu skłonienia narodu bądź jednostki do opamiętania i zapewnienia jej ostatecznego zbawienia” (s. 59). Autor zwraca również uwagę na to, iż

wypowiedź zawarta w Iz 6,13b β zawiera orędzie nadziei, i jest świadectwem aktualizacji tekstu.

Drugi rozdział zawiera wprowadzenie do midraszu Jalkut Szimoni. Autor rozpoczyna od ustalenia „czym jest midrasz”. Nawiązuje do znaczenia hebrajskiego rdzenia דרש (poszukiwanie, wyjaśnienie, tworzenie), a następnie stwierdza: „Midrasz jest typem literatury rabinicznej, której zadaniem jest poszukiwanie nowego sensu tekstu biblijnego, nie tylko poprzez wyjaśnienie tekstu na podstawie omawiania zagadnień językowych, ale również rozwijanie wątków biblijnej narracji i wytyczanie nowych ścieżek interpretacyjnych” (s. 61). Odnośnie genezy midraszu Autor powołuje się na ustalenia G. Stembergera i stwierdza: „W tym ujęciu midrasz jest zatem sposobem interpretacji tekstu biblijnego. Jako drugą propozycję badacz proponuje przyjęcie założenia, że pod tym terminem należy rozumieć teksty redagowane w przedziale czasowym od II wieku po Chrystusie (od czasu gromadzenia tekstów związanych bezpośrednio z tradycją /tannaitów/, przez okres Amoraotów (od III–V wieku), którzy przepracowując materiał swoich poprzedników dodawali do niego kolejne wnioski, aż do okresu średniowiecza” (s. 62).

Doktorant przeszedł z kolei do omawiania określenia „Jalkuty”. Wskazał na rdzeń bazowy לקט („zbierać”, „gromadzić”). Jalkut jest zatem zbiorem wypowiedzi pochodzących z różnych dzieł literatury rabinicznej (s. 62). Według M Bialika Lerner'a Jalkut Szimoni miało być autorstwem Rabbiego Szimona haDarszana. Mirrasz powstał w Europie w XII w. (s. 63), choć sprawa autorstwa dzieła pozostaje wciąż nierozstrzygnięta.

Po ustaleniu źródeł, z jakich korzystał autor Jalkut Szimoni (np. z Talmudu Jerozolimskiego, Talmudu Babilońskiego czy midraszu Bereszit Rabba), Autor odnosi się do struktury dzieła oraz do tzw. zjawiska remanizmu (wskazówki, znaku) i do języka oraz stylu tego utworu. Dużo uwagi poświęcił Doktorant kwestii języka hebrajskiego misznaickiego, jego rozwoju i cech charakterystycznych. W odniesieniu do Jalkut Szimoni, trzeba mówić o języku aramejskim. Nad tym językiem Autor również się zastanawia, czyni to w kontekście babilońskim oraz galilejskim. W posumowaniu tych rozważań Doktorant stwierdził: „Midrasz ten (Jalkut Szimoni), jako antologia wielu rabinicznych komentarzy, zawiera w sobie nie tylko bogatą gamę propozycji i rozstrzygnięć natury teologicznej, ale stanowi kompilację wielu odmian języka hebrajskiego oraz aramejskiego. Również w tym wypadku wykorzystanie odmian języka i jego dialektów należy traktować jako intencję autora, którego celem było podsumowanie dotychczasowej tradycji interpretacyjnej, a przez to również językowej” (s. 88).

Najważniejszy w opracowaniu jest analityczny rozdział III: „Jalkut Szimoni do szóstego rozdziału Księgi Izajasza”. Na początku w tabeli zostały przedstawione trzy źródła (Talmud Babiloński, Talmud Jerozolimski, midrasze) (s. 89). Następnie autor podaje najważniejsze informacje na temat Miszny (istotna część Talmudu) oraz poszczególnych midraszów: Jelamdenu, Pirkei Rabbi Eliezer, Agadat Szmuel, Pesikta Rabbati, Tanna Dewej Elijahu, Wajikra Rabba (s. 93–106).

Komentarz Jalkut Szimoni zawiera również odniesienia do tekstu biblijnego, co wykazał Autor w odpowiednim zestawieniu. Inspiracją były tu teksty pochodzące z Tory (Wj, Kpł, Lb, Pwt), Proroków (1 Krl, Za, Ez, Jl, zwłaszcza Iz) oraz Pisma (Dn, Hi, Pnp).

Bardzo ważne jest również tłumaczenie tekstu midraszu komentującego szósty rozdział Księgi Izajasza. Nie jest to wyłącznie tłumaczenie tekstu źródłowego (s. 107–120), lecz równocześnie Autor dodaje swój komentarz na temat redakcji utworu, np. „Komentarz odnoszący się do wersetu Iz 6,13 pochodzi z traktatu Ketubot” (s. 119).

Autor podczas swych badań zauważył istnienie ważnych formuł obecnych w midraszu, do których zalicza (w tłumaczeniu polskim): „Jak powiedziano”, „Jak napisano”, „Podobnie do”, „Napisano o nim”, „Nauczaliśmy, powtarzaliśmy”, „Inna wersja, inaczej mówiąc”, „Co to oznacza, jak należy to rozumieć?” „To jest nie do pomyślenia”. Dla badaczy tekstów występowanie stereotypowych formuł jest zawsze ważną wskazówką redakcyjną, pozwalającą na rozpoznanie charakteru wypowiedzi oraz struktury większej jednostki literackiej.

Również ważną kwestią jest analiza form literackich zastosowanych w midraszu. Autor wymienia ich cztery: przypowieść (przypowieść o królu i stróżach piwnicy, przypowieść o obywatelach królestwa i koronach, przypowieść o przygotowaniu uczyty dla syna króla). Do tego dochodzą: dublet midraszowy (technika interpretacyjna polegająca na wykorzystywaniu istniejącej tradycji rozumienia danego tekstu biblijnego i zastosowaniu jej do wyjaśnienia innego fragmentu), współwystępowanie tekstów, czyli tzw. co-citacion (zestawienie obok siebie różnych tekstów biblijnych w celu wzajemnego ich wyjaśnienia; np. Iz 6,1a i Lb 12,12a) oraz gematria (sposób interpretacji tekstu w oparciu o wartości liczbowe i znaczeniowe przypisywane literom).

Poza tymi podstawowymi zjawiskami literackimi obecne są jeszcze w midraszu dopowiedzenia (chodzi tu o dopisanie do biblijnej narracji brakujących szczegółów).

Autor wskazuje również na metody interpretacyjne wykorzystane w midraszu. Kwestię tę rozważa w świetle egzegezy historyczno-krytycznej.

Doktorant zauważa iż „(Fragment) Iz 6 pokazuje, że według komentarza tekst ten jest integralną częścią całej Księgi Izajasza, jak również całej Biblii hebrajskiej. Porównując wnioski, jakie płyną z zastosowania metod wykorzystanych w średniowiecznej antologii z ustaleniami wynikającymi z egzegezy historyczno-krytycznej widać, że są one częściowo zbieżne. Podobieństwa daje się zauważyć w zakresie ustalenia początku i końca jednostki, problemów integralności literackiej, miejsca Iz 6 w kontekście całości Księgi Izajasza oraz rozumienia poszczególnych sformułowań zawartych w biblijnej narracji (s. 144). Jest to bardzo cenne spostrzeżenie, które zachęca do śmielszego korzystania z literatury judaistycznej, w tym średniowiecznej, w pracach egzegetycznych zajmujących się interpretacją tekstów biblijnych.

Po przeprowadzeniu żmudnych analiz, Autor w ostatnim rozdziale przechodzi do prezentacji ich dorobku („Teologia midraszu Jalkut Szimoni do szóstego rozdziału Księgi Izajasza”). Czyni to w formie prezentacji licznych tematów teologicznych, które wynikają z interpretacji Iz 6, a zawartych w midraszu Jalkut Szimoni.

Autor zaznacza na początku: „Czytelnik jalkutu poszukujący odpowiedzi na pytanie o jednoznaczną interpretację Iz 6 będzie zawiedzony. Pomimo trudności związanych z poziomem intertekstualności komentarza jest możliwe określenie głównych kierunków teologicznych proponowanych przez midrasz, a mianowicie: umiejscowienie tekstu biblijnego w kontekście żydowskiej liturgii, harmonizacja Iz 6 z całością Księgi Izajasza, podkreślenie świętości narodu Izraela, znaczenie misji prorockiej Izajasza oraz ukazanie zależności między indywidualizmem proroka, a zbiorowością” (s.145).

Odnośnie liturgii żydowskiej, w kontekście wypowiedzi jalkutu, Doktorant zauważa, że czynne uczestnictwo w modlitwach miało duży wpływ na wydarzenia dokonujące się w duchowej rzeczywistości. Orant jest uczestnikiem i kontynuatorem liturgii świątynnej, zarówno jerozolimskiej, jak i niebiańskiej.

Jalkut wskazuje również na integralność Iz 6 z całą Księgą Izajasza. Autor wykazał liczne związki tego tekstu (na postawie wypowiedzi jalkutu) z innymi partiami pisma prorockiego.

Izrael został powołany do świętości, która przejawia się przede wszystkim w tym, że lud będzie przestrzegał zasad Tory. Takie postępowanie nie tylko oddaje cześć Bogu, lecz również skutkuje wieloma dobrodziejstwami, które spływają na naród. Świętość jest jednak suwerenną decyzją Boga i Jego darem (przypowieść o koronie).

Doktorant nawiązuje również do „tryslogionu” i stwierdza: „Punktem wyjścia do rozważań nad treścią zawołania ‘Święty’ jest pytanie o zasadność

potrójnego wypowiedzenia tego słowa. Okazuje się, że termin ten odnosi się nie tylko do postaci Boga, ale również do Izraela. Świętość narodu ma dwa wymiary. Z jednej strony polega ona na tym, że Izrael stoi na straży powierzonego mu dziedzictwa jakim jest Tora. Strzegąc powierzonego mu majątku korzysta z jego dobrodziejstw. /.../ Świętość narodu jest związana z wysiłkiem włożonym w trwanie na posterunku, pomimo pojawiających się trudności” (s. 152).

Autor zaznacza, że Izrael nie zawsze wywiązywał się z tych obowiązków, pozostawał narodem pełnym wad. Ostatecznie o świętości nie decydował wysiłek Izraela, lecz sam Bóg, który dokonał wyboru Izraela i obdarował go tak jak sam tego chciał.

Oдноśnie misji prorockiej Izajasza, Doktorant wychodzi z tekstu Iz 6,5, który interpretuje zgodnie z midraszem: „Bóg zwraca uwagę Izajaszowi, że ten mówiąc o narodzie posuwa się zbyt daleko. Wyjaśniając tekst biblijny autor midraszu podkreśla myśl o tym, że tylko Bóg jest namiestnikiem nad Izraelem i nikt inny nie ma prawa osądzać narodu” (s.153). Każde powołanie prorockie oznacza również zmianę, jaka zachodzi u osoby powołanej. Autor badając teksty doszedł do wniosku, że „Izajasz oceniający naród Izraela negatywnie, wezwany jest do zmiany myślenia i przyznaniu prawa sądu Bogu. Co więcej zgodnie z midraszem Stwórcy wskazuje Izajaszowi na fakt, że wina proroka ma dwa wymiary. Pierwszym jest nazwanie siebie człowiekiem nieczystych warg. /.../ Drugi wymiar winy polega na nazywaniu Izraela narodem o nieczystych wargach” (s. 156). Ostatecznie Izajasz nie miał oceniać i sądzić, lecz miał być wysłannikiem Boga i obrońcą ludu.

Doktorant zauważył również, że w relacji do Boga, w wypowiedziach midraszu, brak jest użycia elementów antropomorficznych. Tekst podkreśla dystans Boga, który otoczony jest dworem, broniącym dostępu do Niego.

W relacjach społeczności z Bogiem pojawiają się natomiast motywy antropomorficzne. Midrasz podkreśla konieczność łączności jednostki z całym Izraelem, ponieważ pobożność indywidualistyczna może prowadzić do porażki: „W perspektywie midraszu bycie członkiem żydowskiej społeczności i domowa liturgia stanowią pewnik pozostawiania blisko Boga” (s. 159).

Nawiązując do teologii midraszu Autor zaznacza, że tekst ten nie jest zainteresowany odbiorem przesłania Iz 6 w epoce Izajasza, lecz czasów współczesnych twórcy Jalkut Szimoni. Wskazuje na konieczność przestrzegania zasad Tory oraz tradycji liturgicznej (aktualizacja tekstu biblijnego).

Powołanie proroka Izajasza zostało na nowo sformułowane: „Choć Izajasz początkowo miał zamiar oskarżać Izrael, po oczyszczeniu swoich ust zaczyna działać na korzyść narodu, zwiastując jego zbawienie” (s. 161).

Postępowanie ludu ma istotne znaczenie dla losu niebiańskiej świątyni, jest to pouczenie wynikające z treści Jalkut Szimoni, które stoi w pewnej sprzeczności z tradycyjną egzegezą biblijną, wedle której losy świata zależą od niebiańskiej rzeczywistości.

Midrasz Jalkut Szimoni korzystał z tekstu Iz 6 jako punktu wyjścia do rozważań na temat żydowskiej liturgii, której wymiar ma zasięg kosmiczny. Te praktyki mają znaczenie na sytuację panującą wokół tronu Bożego. Istotny jest przy tym motyw społeczny, ponieważ jednostka, jako jednostka, ma ograniczony dostęp do Boga.

Podsumowując badania Autor stwierdza: „Zarówno ustalenia egzegetyczne, jak i perspektywa średniowiecznego komentarza zakładają, że Iz 6 powinien być traktowany jako punkt wyjścia do lektury całości księgi. Co więcej, oba stanowiska podkreślają to, że aby wypełnić swoje prorockie powołanie, Izajasz powinien zmienić wyobrażenia dotyczące Boga i swojej misji” (s. 162).

Bogaty materiał poddany analizie egzegetycznej i teologicznej w niniejszej rozprawie rzuca nowe światło na rozumienie znaczenia powołania Izajasza na proroka w środowisku biblijnym i rabinicznym. Autor naświetla te kwestie z bardzo różnorodnych punktów widzenia, sięga do źródeł biblijnych oraz do tekstu Jalkut Szimoni. Wykazał się umiejętnością analizy różnego typu tekstów źródłowych. Wnioski, jakie zostały sformułowane po przeprowadzonych badaniach są trafne.

5. Ocena formalnej strony rozprawy

Pod względem merytorycznym rozprawa nie budzi zastrzeżeń. Podział na poszczególne rozdziały jest poprawny. Autor rozpoczyna od analizy tekstu Iz 6, którą przeprowadza w oparciu o metody historyczno-krytyczne. W kolejnym rozdziale podaje najważniejsze informacje odnoszące się do midraszu Jalkut Szimoni. W ten sposób przybliży czytelnikowi ten mało znany w polskim środowisku tekst. W trzecim rozdziale koncentruje uwagę na badaniach związanych z relacją Jalkut Szimoni do tekstu Iz 6. Te kroki badawcze pozwoliły na prezentację prorockiej relacji (Iz 6) oraz jej aktualizację, jaka dokonała się już w średniowieczu (Jalkut Szimoni). Dopełnieniem analiz stał się czwarty rozdział, który podejmuje tematy teologiczne, tu Autor, korzystając ze wcześniejszych badań, prezentuje podstawowe tematy, a tym samym uzasadnia tezę postawioną na początku rozprawy, zwłaszcza w części dotyczącej harmonizacji treści szóstego rozdziału Księgi Izajasza z całością przesłania zawartego w piśmie prorockim.

Pojawiają się jednak uwagi dotyczące strony formalnej opracowania.

W spisie treści pojawiły się braki. Nie został umieszczony „Wykaz skrótów” (s. 5–9), podobnie i „Zakończenia” (s. 163–168). Brak jest w wykazie punktów: od 2.4.2.1 do 2.4.2.5.

Na s. 160 pojawia się zdanie; „Funkcją Iz 6 jest legitymizacja zwiastowania prorockiego Izajasza w okresie zbliżającej się klęski Izraela i Judy zgotowanej przez imperium asyryjskie pod koniec VIII wieku”. Rzeczywiście w 722 r. przed Chr. upadła Samaria, lecz Jerozolima pozostała pod rządami dynastii Dawida aż do 587 r. przed Chr. Wprawdzie Sennacheryb (władca asyryjski) próbował zdobyć Jerozolimę (701 r. przed Chr.), lecz bez powodzenia (Iz 36–37; 2 Krl 18).

Autor umieścił podsumowanie do czwartego rozdziału (s. 161–162). Niestety brak jest tego elementu w poprzednich rozdziałach. Brak jest również krótkich wprowadzeń do poszczególnych rozdziałów (za wyjątkiem czwartego). Warto pamiętać, że wprowadzenia i zakończenia do poszczególnych rozdziałów wskazują na zakres i tematykę prowadzonych badań oraz na ich rezultaty. W ten sposób bardzo precyzyjnie jest ukazany tok dociekań przeprowadzonych w rozprawie.

Bibliografię dzieli Autor na kilka punktów. Pierwsze to źródła. Wydaje się, że warto byłoby oddzielić źródła biblijne od rabinicznych. W punkcie: „Tłumaczenia” znajdują się wyłącznie teksty biblijne. Czy w literaturze światowej są tłumaczenia midraszu Jalkut Szimoni?

Dwa kolejne punkty bibliografii dotyczą pomocy leksykograficznych i opracowań językoznawczych. Literatura przedmiotu została wykazana w „Komentarzach biblijnych” i we „Wprowadzeniu do midraszy i literatury rabinicznej”. Warto byłoby skorzystać z polskich komentarzy do Księgi Izajasza (L. Stachowiak oraz T. Brzegowy). Obszerny wykaz literatury zawierają punkty: „Monografie” oraz „Artykuły”. Bibliografię kończy zestaw: „Zasoby internetowe”.

Na s. 69 (por. s. 199) pojawia się błędny zapis, zamiast: „Frankfurt” jest dwukrotnie „Frankwurt”.

Pytania do dyskusji:

1. Jaki jest światowy stan badań nad midraszem Jalkut Szimoni?
2. Rola midraszy halachicznych w judaizmie.
3. Znaczenie zesłania babilońskiego dla kształtowania się judaizmu.

6. Wniosek

Uwagi krytyczne w niczym nie umniejszają wartości rozprawy doktorskiej mgra Jonasza Oświecińskiego. Pomimo istnienia pewnych nieścisłości, opracowanie jest w całości poprawne i wartościowe. W ostatecznej ocenie zarówno merytorycznej, jak i formalnej strony rozprawy, należy stwierdzić, że jest to monografia oryginalna, starannie napisana i naukowa. Doktorant wykazał się ogromną pracowitością, dobrą znajomością zasad analizy biblijnej i tekstów rabinicznych, korzystał obficie ze współczesnych komentarzy Starego Testamentu, tekstów rabinicznych i innych opracowań (monografie, artykuły, hasła encyklopedyczne). Wnioski zawarte w podsumowaniach wynikają treści przeprowadzonych badań i są przekonujące.

W konkluzji stwierdzam zatem, że rozprawa doktorska mgra Jonasza Oświecińskiego spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim i na tej podstawie stawiam wniosek o dopuszczenie Autora do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Opole, 15 sierpnia 2023 r.